

АЛЕКСАНДЪР АЛЕКСАНДРОВИЧ НАРИШКИН И ПЬОТЪР ВЛАДИМИРОВИЧ АЛАБИН ЗА СЪДБАТА НА ЦЪРКВАТА “СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ”

Иван Стоянов

Въпросът за църквата “Св. 40 мъченици”, който днес вълнува великотърновската, а и цялата българска общественост, стои във фокуса на вниманието на представителите на славянските благотворителни общества в България още по време на бойните действия през 1877 – 1878 г.

В края на юли 1877 г. в Търново се установява княз Александър Александрович Нарискин – главен агент на руските славянски благотворителни общества в България. В специална инструкция от 17 април на същата година, разработена от Иван Сергеевич Аксаков – един от най-изтъкнатите идеолози на славянофилството през втората половина на XIX в., се определят основните задачи на агентите на славянските благотворителни общества в освободените територии на нашата страна: “Дейността им, като благотворителна, се насочва преимуществено към поддържане на храмовете и училищата и към облекчаване на участието на страдащото население, съдействайки по този начин на правителството за обновление на славянските земи, заети от нашите войски, за правилен национален живот в битово, църковно, въобще в духовно, нравствено, а така също материално отношение”.

Като се ръководи от тази инструкция, княз Нарискин обръща специално внимание на църквите в Търново. В доклада си от 4 септември 1877 г. до Иван Аксаков той отбелязва: “Броят и състоянието на църквите тук, в Търново, е много добро. Има и камбани – турците не винаги са забранявали благовещението, особено в тези села, където живеят само българи. Но ето какво те без нас не могат да направят или ако го направят, ще бъде не дотам добре. Проектът, който ще ви изложа, така ми харесва, че аз бих бил много огорчен, ако той претърпи неуспех. В Търново, в Долната махала (квартал), има джамия, за която е писал Раковски (“Няколко речи о Асеню първому и пр.”, стр. 8) и, струва ми се, Даскалов (Христо Даскалов – б. а.

И. С.). Това е църквата “Св. 40 мъченици”, построена от цар Асен II в чест на победата над Тодор Комнин в 1230 г. Тя е като че ли най-старата от оцелелите църкви в България. Българите я почитат и сега като народна светиня независимо от обръщането ѝ в джамия. Мисълта за възстановяването ѝ предизвиква всеобщ възторг. Мечтаят даже (търновските граждани – б. а. И. С.) за скорошно преустройство и освещаване по време на приближаващия празник на 40-те мъченици (9 март). Запазили са се старите основни стени, четири мраморни колони, на една от които има съвсем ясен надпис, публикуван от Раковски, за изграждането ѝ; чудесните капители са свалени и поставени под дървените стълбове на външната галерия; запазили са се основите на олтара, но сводовете са разрушени и са заменени с тесен таван; на едната стена вследствие падане на новата мазилка се е открила древна стенопис от сцената “Успение Богородично”. Аз я оглеждах няколко пъти; според местния архитект, недостатъчно образован, но практичен, на когото изложих вижданията си на място, възстановяването на църквата ще изисква не повече от 4 хил. рубли, а иконостасът, разбира се, ще се наложи да се направи в Москва – това вие по-добре ще прецените; аз забравих да го измеря, но той е много малък – в Москва няма такава малка църква. Аз съм уверен, че на нас не ще ни се наложи да използваме свои средства. Такива ще се съберат от специални пожертвования. Тази година едва ли ще е разумно да се започне работата, макар зимата да бъде топла – необходимо е да се почака до окончателното завършване на войната. По-добре е, по мое мнение, вместо да се хвърлят пари за поправка на 15–20 църкви, което едва ли ще се забележи, те да се употребят за това важно начинание. Ако то се осъществи, това ще бъде празник за цяла България. Най-скъпо ще ни струва извикването на архитект от Русия. Ако тази работа се задейства, аз вероятно вече няма да съм тук, но вие трябва да уведомите за това мен или жена ми. Аз бих искал да пожертвам една моя икона на Богородица. На 9 март е празникът на тази икона, наречена “слово плоть бысть”. Тя трябва да бъде поставена в църквата”.¹

Приемникът на княз Александър Нарискин Пьотър Алабин, който от ноември 1877 г. става главен агент на руските славянски благотворителни общества в България, продължава инициативата на своя предшественик. В доклада си от 28 октомври 1878 г. до ръководството на Санктпетербургското славянско общество той съ-

общава: “Между другото трябва да отбележа, че по време на пребиваването ми в Търново аз намерих за нужно да направя първа крачка от името на славянските общества към възкресяване на най-древната светиня на този старинен град, а именно храма на името на 40-те мъченици, обърнат в джамия при завладяването на България от турците. За преобразяването на тази светиня аз отпуснах на местния вице-губернатор г. Цанков (Драган Цанков – б. а. И. С.) 760 франка. Към тази първоначална вноска присъединиха своите пожертвования местните жители и днес зданието (църквата – б. а. И. С.), независимо от това, че изисква нови, доста значителни средства за пълна реставрация, е дотолкова очистено и поправено, че в него след тържествено освещаване се извършва богослужение за обща радост на православните жители на Търново”.²

И двата използвани доклада се съхраняват в архивния фонд на Санктпетербургското славянско общество, намиращ се в държавния исторически архив на Санктпетербургската област. Целта на запознаването с тях е не да се прави обстойна интерпретация на казаното от двамата, нито да се разисква истинността или достоверността на някои посочени от тях факти, а да се покаже как тези хора, изпълняващи една изключително отговорна мисия, детайлно запознати с православните канони, виждат бъдещето на тази българска светиня. Тяхното мнение без съмнение е изключително важно днес, когато стои въпросът за съдбата на този храм и на комплекса край него. Разбираемо е, че личности като Наришкин и Алабин и тогава, преди 120 години, са разбирали не по-зле от нас значението на историческото минало и въздействието на историческите паметници, запазили се дори след 500-годишно турско робство. Неразбираемо е днешното състояние на нещата около манастирския комплекс “Великата лавра”.

БЕЛЕЖКИ

¹ Освобождение Болгарии от турецкого ига. Т. 2, Москва, 1964, с. 269.

² Пак там, Т. 3, Москва, 1967, с. 294–295.